

Kubinyi András

AZ 1505. ÉVI RÁKOSI ORSZÁGGYŰLÉS ÉS A SZITTYA IDEOLÓGIA

„Ez a rövid oklevél: az 1505.-i végzés a rendi törekvések legteljesebb kifejezője, valóságos programja annak a szerepnek, melyet a Mohács előtti magyar rendiség az államban és politikai életben magának követel” — írta Bartoniek Emma 1936-ban.¹ Szűcs Jenő így értelmezte 1970-ben a rákosi végzést: „A »nemzeti« öntudat nem a déli bánóságokban, a török harcmezőn csirázott ki, hanem Rákos mezején (...). Az igazi aratás ideje a 15–16. század fordulója körül tartott tömeges »rákosok«, országgyűlések alkalmával jött el, az aratónnpetet már Werbőczy rendezte 1505-ben, miután megfogalmazta és teátrális jelenet keretében felolvasta, lefordította és megmagyarázta a latinul nem értő sokadalomnak a nemesi nacionalizmus Magna Chartáját, az ún. rákosi végzést”.² A „rákosi végzés” ideológiai tartalma megértéséhez foglalkoznunk kell az 1505. évi rákosi országgyűlés létrejöttével, határozataival, valamint a „végzés” tartalmával.

Az országgyűlés előtörténetét a régebbi történetírás tisztázta.³ II. Ulászló 1504-ben betegeskedett, és valószínűtlennek látszott, hogy képes lesz újabb gyermeket nemzeni. Leánya, Anna, csak 1503-ban született, s a leányok trónöröklési jogát a nemesség nem fogadta el. A Habsburgok viszont, két korábbi szerződés alapján,⁴ az uralkodó törvényes fiú utód nélküli halála maguknak követelték a trónt. 1504-ben meghalt Corvin János, majd fia is, így Mátyás törvénytelen fiával már nem kellett számolni. Ekkor tűnt fel a politikában a még csak 18 éves Szapolyai János, az ország legnagyobb birtokosa, aki helyett a közügyekben még anyja, Tescheni Hedvig hercegnő vett részt. A magyar rendekben és Hedvigben a fenyegető dinasztikus válság megoldására az az ötlet merült fel, hogy János vegye feleségül a még csak két éves Annát, és ha a beteges-

¹ *Bartoniek Emma*: A királyi hatalom eredetéről. Századok 70. (1936) 494.

² *Szűcs Jenő*: A nemzet historikumja és a történetiszemlélet nemzeti látószöge (hozzászólás egy vitához.) Bp. 1970. (Értekezések a történeti tudományok köréből 51.) 65.

³ A legfontosabb forrásokat idéző szakirodalmat itt sorolom fel. Főként ezekre támaszkodom, ezért csak különösen fontos esetben idézem ezeket. *Fraknói Vilmos*: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526). A Magyar Nemzet Története (Szerk. Szilágyi Sándor) IV. Bp. 1896. 374–380.; *Uő*: Werbőczy István életrajza. Bp. 1899. 34–46.; *Uő*: A magyar királyválasztások története. Máriabesnyő-Gödöllő 2005. 123–131.; *Szabó Dezső*: Magyar országgyűlések 1505–1508. Századok 42. (1908) 697–711.; *Uő*: Küzdelmeink a nemzeti királyságért 1505–1526. Bp. 1917. (A Magyar Nemzet önállóságáért és függetlenségéért vívott küzdelmek története I.) 88–99.; *Bartoniek Emma*: A magyar királyválasztási jog a középkorban. Századok 70. (1936) 391.; *Hermann Wiesflecker*: Kaiser Maximilian I. Das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit. Bd. III. Wien 1977. 321–328.

⁴ *Köblös József – Sütő Szilárd – Szende Katalin*: Magyar békeszerződések 1000–1526. Pápa 2000. 196., 250.

kedő Ulászló rövidesen meghal, választassa meg magát királynak. A király és felesége, Anne de Foix jobb házasságra gondoltak: Anna menjen hozzá Miksa római király valamelyik unokájához, akik korban és rangban jobban hozzá ille- nek.⁵

Az 1505. február 23-ára összehívott országgyűlés eredménytelenül oszlott fel. Valószínűleg tárgyaltak az örökösödésről, de a király nem fogadta el a ren- dek akaratát. A szakirodalom Taddeo de Lardis Estei Hippolit bíboroshoz írt le- velére hivatkozva azt állítja, hogy a rendek július 25-re Székesfehérvárra fegy- veres országgyűlés tartását határozták el, mire a király az időpontot előbbre hozta június 24-re, és utasította a főurakat, hogy azon katonáikkal jelenjenek meg. Lardis azonban valójában két levelet írt. A március 31-i írásában csak annyi szerepel, hogy az országgyűlés semmit sem végzett a nagy egyenetlenség miatt.⁶ Június 8-i jelentésében van szó arról, hogy a nemesség Székesfehérvár- ra országgyűlést hívott össze, amivel szemben a király ellenintézkedést tett.⁷ Tehát nem a februári diéta döntött az újabb, fegyveres gyűlésről. Ezt világosan mutatja II. Ulászló 1525. május 25-én a Várdai család egyik tagjához írt levele. E szerint egyesek azt a hírt terjesztik, hogy Miksa az országba tör, ezért össze- hívták a fehérvári gyűlést azzal, hogy amely nemes nem jelenik meg, levágyják. A király a gyűlés ellen van, és kéri a címzettet, hogy beszélje le az azon való részvételről a Szabolcs megyei nemeseket, valamint tegyen meg mindent, hogy az ne jöjjön létre.⁸ Ulászló másik királyságához, Csehországhoz is katonai segít- ségért fordult, ahol júniusban felkelést rendelt el.⁹ Ez intézkedés azonban elké- sett, így nem segíthettek. Miksát emberei először május 1-én, majd júniusban ismételtén figyelmeztették a magyarországi veszélyre.¹⁰ Valószínűnek látszik, hogy Ulászló is kért segítséget Miksától.

Világos tehát, hogy egy akkor még alaptalan háborús hírrel akarta valaki tavasszal, a februári országgyűlés után, a nemességet fegyveres gyűlésre össze- hívatni. Az uralkodó ezt először meg akarta akadályozni, majd maga hívott össze a tervezettnél korábbra országgyűlést. Megdöbbentő, hogy — noha az or- szággyűlés összehívásának joga még Werbőczy szerint is vitán felül a királyt il- leti¹¹ — a nemesség mégsem törődött ellenkezésével. A vitát Ulászló öccse, a ko- rábban éveken át tartózkodó Zsigmond lengyel herceg csendesítette le: családi összeköttetés létesítésének ígéretével összebékítette testvérével Sza- polyait. (János hugát, Borbálát azonban csak 1512-ben, lengyel királyként vet- te feleségül.) Zsigmond lengyel segítséget ígért Ausztria visszafoglalásához is.

⁵ Miksa már 1504-ben unokája, Ferdinánd nevében lépett fel kérőként (*H. Wiesflecker: Kaiser Maximilian I. i. m. 322.*), Ulászló pedig 1505 nyarán a másik unokának, Károlynak ajánlotta fel Anna kezét (*Fraknói V: A magyar királyválasztások i. m. 124.*).

⁶ A Magyar Tud. Akadémia Történelmi Bizottságának oklevél-másolatai I. Ism. Óváry Lipót. Bp. 1890. 991. sz.

⁷ Uo. 992. sz.

⁸ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 82 226.

⁹ Szabó D.: *Küzdelmek i. m. 91.*

¹⁰ *H. Wiesflecker: Kaiser Maximilian I. i. m. 323.* (és a hozzá tartozó jegyzetek).

¹¹ *Werbőczy István: Tripartitum. A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve. Latin-magyar kétnyelvű kiadás. Bp. 1990.* (a továbbiakban: *Tripartitum*) 285–286. (Partis II. Tit. 3.), vö. *Timon Ákos: Magyar alkotmány- és jogtörténet különös tekintettel a nyugati államok jogfejlődé- sére. Bp. 1919.*⁶ 646–647.

Ez utóbbi ajánlat háttérében azok az ellentétek álltak, amelyek miatt Miksa tartott a Jagelló-testvérek államtömbjétől. Sándor lengyel király és litván nagyherceg (Ulászló öccse) hűbéreskút követelt ugyanis a német lovagrend nagymesterétől, amibe a német király nem egyezhetett bele. Miksa ezért a század elejétől fokozatosan, és épp 1505-ben is, helyre akarta állítani a szövetséget a moszkvai nagyfejedelemmel, amit egy magyar háború esetén is felhasználhatt volna. A lengyelek ezért akarták megakadályozni a Habsburgok térnyerését Magyarországon.¹²

A tágabb királyi tanács, azaz a főpapok és bárók, úgy látszik, a nyár elején döntött egy őszi országgyűlésről. Bakócz prímás a nemesség egyházellenes támadásától tartott. Estei Hippolithez július 22-én írt levelében ezt írta: „A diéta nagyon veszélyes lesz, olyan, amilyen eddig nem volt. Általános vélemény, hogy vér is fog folyni. Mindenki annyira zajong a papság ellen”.¹³ Másnap adta ki Ulászló a városoknak szóló országgyűlési meghívót Szent Mihály napjára (szept. 29.), melyben leszögezte: nyugodt, fegyverzőrej nélküli országgyűlést akar, amelyen a főpapok és bárók, az ország többi előkelői és nemesei, valamint a Szent Korona minden tagjából és alávetett részéből teljes meghatalmazással ellátott követek tartoznak megjelenni. A városok is küldjék el követeiket.¹⁴ Tehát nem fegyveres országgyűlésről volt szó. Követek csak a melléktartományokat (Erdély és Szlavónia), valamint a városokat képviseljék.¹⁵

Mialatt az uralkodó megállapodott a rendekkel, a magyar ügy nemzetközivé vált. Miksa birodalmi gyűlést hívott össze Kölnbe, amelyet június 21-én nyitottak meg. A római király ekkor állt hatalma csúcspontján, a gyűlés napi-rendjén fontos birodalmi ügyek szerepeltek.¹⁶ Elég későn, július 21-én, terjesztette elő a magyar ügyet. E szerint Szapolyai megkísérelte Magyarország megszerzését, amire Miksának örökös joga van. Ezért 1000 lovas és 4000 gyalogost kért az ország megszerzésére, amihez még 10 ezer embert ígért saját tartományából. Felhívta a figyelmet annak a hasznára, ha Magyarországot még Ulászló életében a Birodalomhoz tudja csatolni. A Birodalmi Gyűlés július 31-én határozatban szavazta meg a Miksa által kért katonaságot egy évre, hogy megszerzhesse Magyarországot és Csehországot a Birodalomnak. (Arra úgy látszik nem gondoltak, hogy az utóbbi máris a Birodalom része.)¹⁷ Miksa előterjeszté-

¹² H. Wiesflecker: Kaiser Maximilian I. i. m. 312 – 319.

¹³ Dieta erit valde periculosa, qualis forte non fuit hactenus; communis est opinio, quod nec cruore carebit; adeo omnes in Clerum tumultuantor. — *Fraknói Vilmos*: Erdődi Bakócz Tamás élete. Bp. 1881. 90. (1. sz. jegyz.).

¹⁴ *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története I/6. Sopron 1928. (a továbbiakban: Sopron) 218–219.

¹⁵ Szabó Dezső ezt másként értelmezi (*Szabó D.*: Küzdelmeink i. m. 94.). Mivel a rákosi végzést a megyei követek adták ki, szerinte nem kellett minden nemesnek megjelenni. Kétség kívül nincs ki-mondva nyíltan a fejenkénti megjelenés kötelezettsége, viszont a követküldés csak a melléktartományokra és a városokra vonatkozik, tehát a fentiekben említett megoldás a helyes. Az, hogy a végzést megyei követek adták ki, érthető, több ezer nemes nevét nehéz lett volna leírni. Bizonyára minden megye jelenlevő nemessége megbízott néhány személyt, akiket felvettek az oklevélbe. Ez a módszer különben más országgyűlésekről fennmaradt tagnévsorokból is kikövetkeztethető.

¹⁶ H. Wiesflecker: Kaiser Maximilian I. i. m. 206–220.

¹⁷ Uo. 213–216., 323–324.; *Fraknói V.*: A magyar királyválasztások i. m. 125.

sében többek közt ez szerepelt: „reméli a Szent Birodalomhoz csatolni [ti. Magyarországot]”.¹⁸ Nem ez volt az első hasonló megjegyzése. Amikor 1491-ben II. Ulászló ostromolta a római király által elfoglalt Székesfehérvárt, ezt írta a brandenburgi őrgrófoknak: „Ami bennünket, a Szent Birodalmat és a német nemzetet az említett Székesfehérvár városnál érint, az az, hogy az a mi, azaz egy német fejedelem kezére jusson”.¹⁹ Teljesen lényegtelen, hogy Miksa komolyan gondolta-e, hogy Magyarországot a Birodalomhoz csatolhatja. Ezzel csak a birodalmi rendek nacionalizmusára akart hatni, ami sikerült is.

A Birodalmi Gyűlés határozatának híre augusztusra biztosan eljutott Budára, ahol bizonyára nagyon felborzolta a kedélyeket. A németeket amúgy is utálták. Hans Geyr osztrák ügynök szeptember 26-i jelentésében visszautal arra, hogy a böjti országgyűlés idején a csőcselék kardokkal és buzogányokkal vette körül a német követek szállását és „német kutyák”-nak nevezte őket. Az urak csendesítették le őket, ne támadjanak meg egy követséget.²⁰ Valószínűleg sokkal nagyobb jelentőséget kell tulajdonítanunk a birodalmi gyűlés határozatának a rákosi végzés egyhangú létrejöttében, mint amit a korábbi szakirodalom annak tulajdonított.²¹ Az ország függetlenségéről volt szó, a Német Birodalomba történő esetleges beolvasztásáról. Egyesek meg akarták támadni Ausztriát, az országgyűlésen pedig állítólag az is elhangzott, hogy inkább a törököknek vetik magukat alá, mint a Habsburgoknak.²²

Geyr szeptember 26-án még csak azt jelenti Budáról, hogy a bírósági oktávákra érkeznek az urak és nemesek, és az országgyűlés pedig Szent Mihály huszadik napján (azaz október 18-án) lesz. Szerinte azt beszélik a városban, hogy a király 8000 cseh katonát hozatott, a római király meg akarja támadni az országot, az emberek rendbe hozzák a régi páncélokot és fegyvereket, és jön Zsigmond lengyel herceg is 300 emberrel.²³ Szentgyörgyi és Bazini Péter gróf országbíró és vajda szeptember 17-én még Erdélyben, a kolozsmonostori konvent előtt tett bevallást.²⁴ Rövidesen azonban megérkezett Szapolyai János 2000 lovasal, és kifejezte hódolatát a királynak,²⁵ amivel az uralkodóval való kiegyezés lehetőségét nyitotta meg. Nem valószínű, hogy János kísérői mind Szapolyai-familiárisok lettek volna. Nyoma maradt annak, hogy vármegyei bandériumok is csatlakoztak hozzá. Nógrád megye bandériumtartási számadásai szerint ugyanis 60 lovasukat mozgósították az 1505. évi Szent Mihály napi diétára,

¹⁸ Zu dem heiligen Reich zu pringen verhoffet — idézi *Szabó D.*: *Küzdelmek* i. m. 92. (5. sz. jegyz.).

¹⁹ Vnd was vnns, dem heiligen Reich, vnd dewtscher Nacion an der gemelgten Stat Stulweissenburg, wo die ans vnnserm, als eines Tewtschen fursth hennden kommen solt, gelegen ist... — Haus-, Hof und Staatsarchiv Wien. Reichskanzlei. Maximiliana K. (a továbbiakban: Maximiliana) 40. fol. 41–42.

²⁰ Maximiliana K. 15. fol. 199.

²¹ Vö. pl. *Szabó D.*: *Küzdelmek* i. m. 97–99.

²² *H. Wiesflecker*: *Kaiser Maximilian I. i. m.* 325–326.

²³ Maximiliana K. 15. fol. 198–198. v.

²⁴ DL 88 939.

²⁵ Marino Sanuto világkrónikájának Magyar-országot illető tudósításai II. Közli Wenzel Gusztáv. *Magyar Történelmi Tár* 24. Bp. 1877. (a továbbiakban: Marino Sanuto) 136.

„amikor ugyanis a szepesi gróf úr Budára, vagy inkább Pestre jött a diétára”.²⁶ Ezzel együtt a nemesség is nyilván szép számmal jelent meg, a királyi meghívó ellenére tehát a fegyvercsörgés sem hiányzott.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a közismert „rákosi végzés” nem azonos az itt elfogadott törvénnyel. Szabó Dezső az országgyűlésről írt első tanulmányában még azt hitte, hogy ilyen nem is jött létre, csak később utalt rá, hogy néhány határozatát ismerjük.²⁷ Ma is vannak, akik összecserélik a végzést és a törvényt. A törvény szövege elveszett, de ismerjük a következő cikkelyeit: (1) ha a királynak nincs fiúörököse csak magyart válasszanak utódjául (ami lényegében a rákosi végzésnek felel meg); (2) egyházi javadalmakat külföldi nem kaphat; (3) a királyné özvegyen maradván, amennyiben az országban marad, és nem megy férjhez, megtartja haláláig a királynéi javakat, ellenkező esetben pénzt kap; (4) amennyiben magyarhoz adják hozzá a király leányát, akkor férjét fiúörökös nem létében a választásnál tekintetbe fogják venni.²⁸ A bírósági ítéletek végrehajtásáról is hozott törvényt az országgyűlés. Az 1507. évi 1. tc. hivatkozik az 1505. évi Szent Mihály napi diéta e tárgyú a király által is megerősített törvényére, amelyet bővít.²⁹ Erre már a 17. század elején utalt Révay Péter, majd Kovachich Márton György is, ami igazolja azt is, hogy II. Ulászló szentesítette a törvényt.³⁰ Az országgyűlés megszavazta az adót is. Erre maga a király hivatkozik október 19-i levelében.³¹ Nógrád megye számadásából pedig kiderül, hogy a megyei bandérium fenntartására portánként 50 dénáros adót kaptak, ezen felül pedig a rákosi országgyűlés két dénárt ajánlott meg Werbőczy Istvánnak.³² Az 1498–1500 közötti hadkiegészítési reform szerint az általában egy forintos adó felét a bandériumtartó főpapok és főurak, a többi birtokosok esetében pedig a megye szedte be a bandériumaik fizetésére.³³

Adataink igazolják, hogy szabályos országgyűlés zajlott le, amelynek végzeményét, beleértve az idegen származású király megválasztásának tilalmát is, II. Ulászló szentesítette. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert Eckhart Ferenc szerint a rákosi határozat nem vált törvénné.³⁴ A híres végzés valóban nem törvény, viszont a lényege előfordul a dekrétumban. A szentesítésre Miksa 1506. május 30-i oklevele szerint a királyt kényszerítették.³⁵ A Werbőczy ítélmester számára megszavazott adó csak egyet bizonyíthat: ő lehetett a híres rákosi ha-

²⁶ Nagy Iván: Magyarország pénzügyi történetéhez a XVI. század elejéről. Magyar Történelmi Tár 11. (1862) 235–236.

²⁷ Szabó D.: Magyar országgyűlések i. m. 705.; Uő: Küzdelmeink i. m. 99.

²⁸ Marino Sanuto 136.; Fraknoi V.: A magyar királyválasztások i. m. 126.

²⁹ Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvénycikkek. Fordították, jegyzetekkel, magyarázatokkal és utalásokkal ellátták Nagy Gyula, Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen, Márkus Dezső. Bp. 1899. 692.

³⁰ Martinus Georgius Kovachich: Supplementum ad Vestigia Comitiorum apud Hungaros. Tom. II. Budae 1800. 336–338. — Az 1507. évi törvényt különben II. Ulászló nem szentesítette.

³¹ Sopron 218–219.

³² Nagy I.: Magyarország pénzügyi történetéhez i. m. 233., 237.

³³ Kubinyi András: Politika és honvédelem a Jagellók Magyarországaiban. Hadtörténelmi Közlemények 113. (2000) 400–405. Téved Fraknoi, aki a nógrádi számadás adatait az egész adóra vonatkoztatta l. Fraknoi: A Hunyadiak i. m. 378.

³⁴ Eckhart Ferenc: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Bp. 1946. 85.

³⁵ Fraknoi V.: A magyar királyválasztások i. m. 127., 239. (330. sz. jegyz.).

tározat szerzője, ennyiben tehát igazat adhatunk a különben nagymértében megbízhatatlan Istvánffynak.³⁶ Egyedül Bartoniek vonta kétségbe Werbőczy szerzőségét, mert szerinte „sem stílusa, sem tartalma nem az ő jogászai gondolkodására vall”.³⁷

A mégis Werbőczy által fogalmazott rákosi végzés formailag különös alkotás. Az oklevelet a név szerint felsorolt főpapok, bárók, előkelők és nemesek adták ki, a korroborációs formula szerint a főpapok és bárók saját címeres pecsétjükkel, az előkelők és nemesek pedig Perényi Imre nádor, valamint Szentgyörgyi Péter gróf országbíró és vajda pecsétjével erősítették meg. Az intituláció először kilenc püspököt és a vránai perjelt sorolja fel, majd egy *item* szócskával kezdve következik 31 báró. Köztük épp úgy találunk úgynevezett igazi bárókat, tehát országos főméltóságokat, mint nagybirtokos mágnásokat. Egy *necnon* kötőszóval először nyolc tekintélyes nemes, majd az alnádor, alországbíró és a négy ítélőmester következik. A nyolc nemes közt van a szörényi, nándorfehérvári és szabácsi bán, valamint a budai várnagy, végül négy előkelő cím nélkül. Őket követi egy újabb *necnon* után további nyolc előkelő nemes neve, köztük a csongrádi ispán, valamint a tatai és komáromi várnagy, a többinél nem adják meg a rangot. Nem tudjuk, hogy az előkelők két csoportját milyen alapon különböztették meg egymástól. A Pakosi családból például Mihály az előkelők első, Albert a második csoportjában foglalt helyet. Ezt újra *item* szóval bevezetve követi 53 megyéből 126 névvel felsorolt nemes. Összesen tehát — a vránai perjellel együtt — 10 főpap, 31 báró, 22 nemesi előkelő és 126 — a megyéket képviselő — nemes vett részt a végzés kiadásában, azaz összesen 189 személy.

Az okmány két eredeti példányban maradt fenn, az egyikben — Fraknói szerint — eredetileg 62, a másikon 41 pecsét mutatható ki.³⁸ Az előbbi azonos lehet az Országos Levéltárban található 60 pecsétetes példánnyal.³⁹ A pecsétek száma alapján valószínűnek ítéltető, hogy az okmányt a főpapokon és bárókon kívül az előkelők is megpecsételték. Ezen kívül Szentgyörgyi Péter országbíró az egyes megyék megnevezett követei kérésére átírta a korábban az országgyűlés előtt a nép nyelvén megmagyarázott végzést. Legalább tíz megye,⁴⁰ valamint a szlavóniai követek számára kiadott országbírói átiratot ismerjük.⁴¹ Nagyon kevés középkori törvényhozási emlékünknél maradt fenn ilyen nagy számban, sajnos, nincs kritikai kiadása. Szövegét, valamint a Bereg megye számára készült

³⁶ *Stephanus Katona*: *Historia critica regum Hungariae*. Ord. XVIII. Budae 1792. 423.; *Istvánffy Miklós*: *Magyarok dolgáról írt históriája* Tállyai Pál XVII. századi fordításában. Sajtó alá rendezte Benits Péter. (Történelmi Források I.) Bp. 2001. 110. — Istvánffy ugyan csak arról írt, hogy Werbőczy hirdette ki a végzést, ezért azonban nem jár adó. Szerzőségét már Fraknói bizonyítottnak vélte (*Fraknói V*: Werbőczy i. m. 42–46.).

³⁷ *Bartoniek E.*: A királyi hatalom i. m. 494. (1. sz. jegyz.).

³⁸ *Fraknói V.*: A magyar királyválasztások i. m. 239. (332. sz. jegyz.).

³⁹ DL 39 335.

⁴⁰ Az általam ismertek: Árva (*Iványi Béla*: A körmendi levéltár Memorabiliái. [Körmendi Füzetek 2.] Körmend 1942. 27., 40. sz.); Bereg (DL 84 742.); Borsod (DL 46 733.); Győr (DL 88 940.); Heves (DL 22 559.); Szepes (DL 39 331.); Valkó (DL 39 332.); Vas (DL 21 520.); Zala (DL 39 333.); Zemplén (DL 39 334.).

⁴¹ *Joannes Kukuljević aliter Bassani de Sacchi*: *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Privilegia et libertates regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zagrabiae 1862. 254–259.*

átírást Katona 1792-ben adta ki, de van ennél régebb közlés is.⁴² A legjobb kiadás — a 189 személy neve nélkül — Marczali Enchiridionjában olvasható.⁴³ A kritikai kiadás hiánya miatt nem ismerjük forrásunk pontos keltét sem. A Rákosi mezején kelt az országgyűlés 15. napján, maga az országgyűlés pedig a példányok egy része szerint (a Marczali által használt példányban is) *pro festo beati Michaelis Archangeli* kezdődött, aminek alapján a végzés kelte október 13-ra esik. Más példányok, így a Katona által közölt, Mihály nap előestéjére, azaz *in profesto* teszi a diéta kezdetét. Ez esetben október 12. a helyes dátum. Szabó Dezső a 13-i kelet mellett volt.⁴⁴ Ez utóbbi a valószínűbb, hiszen az országgyűlést Ulászló szeptember 29-re hívta össze. Nem valószínű, hogy azt egy nappal korábban nyitották volna meg.

A végzés arengája szerint gondoskodni kell a haza és a nép (*gens*) hasznáról és üdvéről, hogy az ép és sértetlen legyen azon bajoktól, amelybe megőrzői (*conservatorum*) gondatlanságából eshet. Majd kifejti, hogy az ország idegen királyok igazgatása alatt jutott bajba, amikor „idegen uralom alatt állt, és nem saját nyelvéből valók” kormányozták. Ezek saját ügyeikkel törődtek, „nem tanulták meg ennek a szittya népnek erkölceit és szokásait (amely, ahogy ezt az országot a legnagyobb vérvesztéssel és testvérei hatalmas pusztulása árán megszerezte, úgy szokta vassal és fegyverekkel is megoltalmazni)”. Ez nem történt volna meg, hogyha a szülőföld édességétől csalogatva magyart választottak volna meg királynak. Említi II. Andrásnak, IV. Béla apjának, Lajosnak és Mátyásnak dicső tetteit, „amelyekkel ezt a szittya népet nemcsak névvel és dicsőséggel tették híressé és fényessé, hanem az egész földkerekségen elterjesztett hírével egészen az egekig emelték”.. A külföldi származásúak kárt okoztak az országnak, és az ország belsejében kegyetlenül garázdálkodva gyalázatot hoztak a népre. Ez ellen fel kell lépni „a mi legkegyelmesebb urunk”, Ulászló magyar és cseh király, aki több szabadságunkat megújította, fiúörökös nélkül halála esetén, „nehogy valaki a külföldi fejedelmek közül erőszakkal szállja meg ezt az országot, és azt örök szolgaságba taszítsa”. Nincs a földön egyetlen ország sem, amely nem a saját népéből, véréből és nemzetéből választana uralkodót magának. Nehogy „ez az ország, amely a kereszténység védőbástyája és pajzsa,” a többenél boldogtalanabb legyen, egyhangúlag elhatározták, hogy amennyiben a király fiúörökös nélkül halna meg, idegent többé nem, hanem csak a kormányzásra alkalmas magyart választanak királynak a Rákoson és nem máshol. „Mivel nem egy szomszédos fejedelem és király akad, aki naponta lihegve követeli a maga számára ezt az országot,” és királyunk fiúörökös hátrahagyása nélkül bekövetkező halála esetén, amitől Isten őrizzen, vagy még annak életében meg akar támadni, és fegyverrel alávetni, megfogadták és megesküdtek mindannyian a maguk és utódaik nevében, a főpapok tiszta lelkiismeretükre, a bárók, előkelők és nemesek keresztény hitükre, becsületükre és emberségükre, hogy egymást el nem hagyják, csapataikkal és szükség esetén az egész ország fejenként

⁴² S. Katona: *Historia critica* i. m. XVIII. 424–437.

⁴³ Enchiridion fontium historiae Hungarorum. A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Comp. Henricus Marczali. Bp. 1901. (a továbbiakban: Enchiridion) 317–320.

⁴⁴ Szabó D.: Magyar országgyűlések i. m. 705.

ellenállnak, „és a hazáért halálunkig harcolni” tartoznak. Ha valaki ez ellen tesz, az ország iránt örökké hűtlennek számítson, akinek sem az új király, sem az ország nem adhat kegyelmet, „de az örök szolgaság és parasztság igája alá vetve vég nélkül lakoljon a bűnéért”.⁴⁵

A szövegben felbukkanó történeti adatok tévesek. Nem egy más országban uralkodott idegen származású király. Érdekes, hogy csak három magyar királyt emel ki, köztük az Anjou-házból való Lajost. A szakirodalom a végzést a Jagelló-kori szokásos konföderációkhoz sorolja, ami formailag helyes is.⁴⁶ Holub is utal a szövetségi formára, de a korra jellemzőnek tartja, „hogy ilyen magánszövetkezéssel akarták a törvényt megerősíteni”.⁴⁷ A kérdés az, hogy hányan hiányoztak a döntésre jogosultak közül. A főpapság zöme jelen volt, így Bakócz és Frangepán érsekek, valamint Szatmári György kancellár. Egyedül Szegedi Lukács zágrábi és Keserű Mihály boszniai püspök hiányzott.⁴⁸ Az országos főméltóságok közül hárman, Dési Imre asztalnokmester, Ernuszt János lovászmester (aki akkor temette a bátyját) és Perényi Gábor kamarásmester nevei nincsenek feltüntetve. (A másik lovászmester, Bátori György és kamarásmester, Podmaniczky János viszont ott voltak.) A bandériumtartó mágnások túlnyomó többsége, vagy több személy esetén egy közülük megjelent. Hiányoztak a fentiekén kívül a horvát Korbáviai grófok, az Alsólendvai Bánfiak bolondóci ágából János, Ellerbach János, Kompolti Zsigmond, aki máskor sem ment el, továbbá Lévai Cseh Zsigmond. A Frangepán grófokat a kalocsai érsek képviselte. Az Alsólendvai Bánfiak alsólendvai ágából való János pedig, valamint Szakolyi János még kiskorú volt.⁴⁹ A főpapok, bárók és bandériumtartó mágnások közül olyan kevesen hiányoztak, hogy ez akár betegséggel is megmagyarázható. Feltűnő, hogy a legfontosabb királyi várnagyok ott voltak.

A nemesség a jelek szerint fejenként vett részt, azonban az oklevélben a talán a jelen levők által megválasztott követeket sorolták fel. 53 magyarországi megyéről van szó, köztük van azonban a máskor külön nem említett alsó-szláviai Orbász megyét képviselő Petrovith Mihály is. Tiszovci Petrovith Mihály, a János király idejétől nagy szerepet játszó Péter apja, azonban Szapolyai igen közeli rokona és várnagya volt,⁵⁰ aki nyilván unokaöccse csapataival érkezett meg. A megyék közül csak a kis területű és nemességgel alig rendelkező Moson

⁴⁵ Enchiridion 317–320.

⁴⁶ Leginkább l. Szabó D.: Küzdelmeink i. m. 95–96. és *Fraknoi V.: A magyar királyválasztások* i. m. 127.

⁴⁷ Holub József: A magyar alkotmánytörténelem vázlata I. Pécs 1944. 237.

⁴⁸ Ernuszt pécsi püspök közvetlen a gyűlés előtt halt meg. A két bíboros, Isvalies veszprémi és Estei egri püspök Olaszországban élt. Gilibert de Gozon székesfehérvári prépost még gyermek volt. A két horvát, nem magyar egyháztartományhoz tartozó püspök: Egervári Bereck knini és Frangepán Ferdinánd modrusi püspök távolléte magyarázható. (Frangepán György kalocsai érsek viszont ott volt a Rákoson.) A püspökökre vö. *Kubinyi András: Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon.* (METEM Könyvek 22.) Bp. 1999. 87–99., 103.

⁴⁹ Vö. *Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idején.* Századok 121. (1988) 203–210.; *Engel Pál: Magyar Középkori Adattár. Középkori Magyar Genealógia.* CD–Rom. Bp. 2001. (A nevek alapján.)

⁵⁰ *Kubinyi András: A Szapolyaiak és familiárisaik (szervitoraik).* In: *Tanulmányok Szapolyai Jánosról és a korai újkori Erdélyről.* (Studia Miskolcinsensia 5.) Szerk. Bessenyei József, Horváth Zita, Tóth Péter. Miskolc 2004. 172.

és Torna, valamint az akkor a szőrényi bánóság alá tartozó Krassó, és a török támadások miatt már megszüntetett Keve megye hiányzott. Őt követ van említve Baranya, Bihar és Tolna megye esetében, négy Arad, Gömör, Hont, Nógrád, Somogy és Veszprém megyéből, 11 megyéből 3–3, 21-ből 2–2, 12-ből pedig egy-egy követ neve ismert. A megyei nemességből összesen 122 családból származó 126 személy szerepel. A néhány 15. század közepi követjegyzékben említett családok 27 %-a itt is előfordul. Mivel a követjegyzékek nagyon hiányosak, és nem is mindig ugyanazokat a személyeket sorolják fel, a megyei nemesi vezető réteg több mint fél évszázad alatt nem nagyon változott.

Nem szerepelnek azonban Erdély és Szlavónia követei (ha Orbász megyét nem vesszük figyelembe). A megbízhatatlan Istvánffy úgy tudta, hogy a végzés kikiáltásában az erdélyiek, főként a szászok és székelyek játszottak nagy szerepet.⁵¹ Tökéletesen valószínűtlen, hogy a szászok a szittya ősök mellett szóltak volna. A székelyek pedig épp lázadás előtt álltak, mert a király a nyáron az ökoradót követelte tőlük, noha nem született fia.⁵² Szlavónia esetében a tartomány négy követe jelen volt, át is íratta a végzést, de annak kiadásában nem vett részt.⁵³ Valószínű ezért, hogy Erdélyt és Szlavóniát szándékosan hagyták ki. A királyi tanácsba sem választottak nemesi ülnököket a két melléktartományból, csak a tulajdonképpeni Magyarország négy negyedéből.⁵⁴ Nem vették be a városokat sem; vagy azért, mert nem tartoztak a nemesek közé, vagy azért, mert a városi követek félték a felelősség vállalástól. Egy biztos: a fentieket leszámítva egyhangúlag döntő országgyűlés valóban magába foglalta a törvényhozásban általában résztvevőket, tehát a főpapokat, bárókat, előkelőket és nemeseket, a kevés hiányzás pedig nem indokolható politikai ellenállással.

A végzés létrejöttét megkönnyítette, hogy Szapolyai egyes urakkal szövetséget kötött. Október 3-án Pesten kötelezte magát arra, hogy Rozgonyi Jánost minden ellenfelével szemben megvédi, kivéve ami a királyi trónt illeti.⁵⁵ Október 12-én Budán Bakócz esztergomi bíboros érsek, Perényi Imre nádor, Frangepán Gergely kalocsai érsek, Szapolyai János, Újlaki Lőrinc herceg, Szatmári György váradi püspök, királyi kancellár, Thurzó Zsigmond erdélyi püspök, királyi titkár és Somi Józsa temesi ispán, az Alsó részek főkapitánya kötött szövetséget. Az ország leghatalmasabb főemberei uniójából csak Szentgyörgyi Péter országbíró és vajda hiányzott. Amennyiben a rákosi végzés nem aznap kelt volna, hanem a valószínűbb 13-án, akkor meg kellett előznie azt, és így biztosította a szavazás eredményét. A szerződés először kinyilvánítja hűségét a király és

⁵¹ *Istvánffy M.*: Magyarok dolgáról i. m. 110.

⁵² Székely oklevéltár 1219–1776. Közzéteszi Barabás Samu. (Magyar Történelmi Tár 28.) Bp. 1934. 214–215. — A székely lázadásra l. a Tárcai János székelyispánról írt, megjelenés előtt álló tanulmányomat.

⁵³ L. a 42. sz. jegyz-et. — A követek Hássági Imre szlavón ítélmester, Kasztellánfi György, Túróci Bernát és Bosnyák Illés voltak.

⁵⁴ *Kubinyi András*: A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagelló-korban. In: Mályusz Elemér Emlékkönyv. Társadalom- és művelődéstörténeti Tanulmányok. Szerk. H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc. Bp. 1984. 262 – 264.

⁵⁵ DL 21 489.

a királyné iránt, utána pedig a felek megállapodnak egymás segítségével.⁵⁶ Így Ulászló és Anna is biztosítékot kaptak hatalmuk támogatására.

A körülmények ismeretében a rákosi végzés létrejöttében két mozzanat volt döntő: Szapolyai koronára törő ambíciója, és a kölni birodalmi gyűlés határozata. Ez utóbbira a végzés világosan utal is. Az országot — esetleg még Ulászló életében — megszerezni akaró szomszéd uralkodók emlegetése Miksára vonatkozik, akinek a Birodalmi Gyűlés akkor már megszavazta a hadsereget Magyarország beolvasztására a Birodalomba. Teljesen nyilvánvaló, hogy ez felkeltette a hazaszeretetet mind az urakban, mind a nemesekben. A végzés nacionalista ízű szövegezése válasz volt a hasonló jellegű kölni előterjesztésre és határozatra. A Rákoson megfogalmazott szöveg tehát csak azért válhatott Mohács után a nemesi nacionalizmus Magna Chartájává, mert bekövetkezett a kettős királyválasztás; eredetileg a várható német támadás elleni ellenállásra buzdító, talán túl jól megfogalmazott röpiratnak tekinthető csupán.

A szöveg a magyar történeti köztudat két alappilléret emeli ki. Beszél arról, hogy az ország a kereszténység védőbástyája, valamint két helyen említi a szittyákat: az idegen királyok nem ismerték a szittyák erkölcsseit és szokásait, akik az országot nagy vérvesztéssel megszerezték; a nagy magyar királyok pedig az egekig emelték a szittyák nép hírét. A szöveg mindkét említett eleme jelentős helyet foglalt el a korabeli magyar köztudatban. Werbőczy Tripartitumában — igaz, nem szó szerinti egyezéssel — is előfordul mindez. A királyhoz intézett ajánlásban részletesen foglalkozik a magyaroknak a kereszténység védelmében tett tevékenységével,⁵⁷ elmondja továbbá, hogy a szittyák népektől származó magyarok elhagyván hazájukat a Duna mellé költöztek, ahonnan Attila vezérsége alatt nagy győzelmeket arattak.⁵⁸ A szittyák kérdést a nemesség eredetével foglalkozó I. rész. 3. címében is említi. A hunok, vagy magyarok *Scytiaból* kimenve jutottak *Pannoniába*, amelyet utánuk most Magyarországnak neveznek.⁵⁹ Ezt követően majdnem szó szerint idézi Thuróczy krónikájának azon passzusát, mely szerint a hunok kapitányokat és rektort választottak, majd Géza sokakat örök parasztságba vetett (*perpetuam rededit in rusticitatem*).⁶⁰ A Hármaskönyv azonban egy lényeges részt kihagy Thuróczy művéből, azt ugyanis, mely szerint a hunoknak joga volt a kapitányokat és a rektorokat letenni. Eckhart Ferenc, aki felfigyelt erre a különbségre, ezt azzal magyarázta, hogy mivel Werbőczy az *una eademque nobilitas* kérdését akarta magyarázni, számára itt érdektelen volt a közösség nagy politikai hatalmának bemutatása.⁶¹ Nem zárom ki ennek lehetőségét. A bírói hatalom azonban végeredményben a királyra

⁵⁶ Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény 248 800., kiadását I. Podhradczky József: Adatok Bakocs Tamás esztergomi érsek életéhez. Magyar Akadémiai Értesítő 15. (1855) 574–576.

⁵⁷ Tripartitum 16.

⁵⁸ Uo. 17.

⁵⁹ Uo. 64.

⁶⁰ *Johannes de Thurocz*: Chronica Hungarorum I. Textus. Edd. Elisabeth Galántai et Julius Kristó. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum Ser. Nova Tom. VII.) Bp. 1985. (a továbbiakban: Thuróczy) 33–34.

⁶¹ Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története. (Historia Incognita II. sor. 2.) Máriabesnyő-Gödöllő 2003. 121–124.

ment vissza, és a letétel lehetőségét már a krónikák sem vonatkoztatták a királyra.⁶² Viszont az a Werbőczy, aki a Második rész 6. címében kiemeli, hogy II. Ulászló a korábbiaknál kiválóbb törvényeket hozott,⁶³ nehezen írhatta le a választott vezetők leváltására vonatkozó részt, még ha esetleg egyet is értett vele.

A rákosi végzés más helyen is összefügg Thuróczyval. A krónikás szerint Géza azokat, akik nem jelentek meg gyűlésen vagy háborúban, parasztságra vetette. A következő mondatban a „szolgaságra vetett” kifejezés található.⁶⁴ Az 1505. évi végzés megtagadóira ugyanez a büntetés várt, mégpedig összekapcsolva a *servitust* és *rusticitast*.⁶⁵ Kézai, akinek a krónikájára Thuróczy szövege származik, ezt a büntetést a római jogból vette át.⁶⁶ 1505 után az 1514. évi 14. és 47. tc-ben a fellázadt jobbágyokkal kapcsolatban is ezt olvassuk, sőt az utóbbi cikkely szó szerint azonos végzésünk *poena* formulájával.⁶⁷ A Tripartitum ezt már rövidíti, csak a *rusticitast* említi.⁶⁸ A Végzés és a az 1514. évi 47. cikkely azonos formulája más forrásra is visszamehet, témánk szempontjából ez azonban érdektelen.

A rákosi végzés és a Tripartitum tehát összefügg egymással, közös szerzőjük pedig Thuróczy krónikájára épített. Thuróczy szövege viszont Kézai művére megy vissza. Nem foglalkozhatom a hun történet létrejöttével kapcsolatos kérdésekkel, Ákos mester esetleges szerzőségével, hiszen a szakirodalom többsége annak megírását Kézaihoz, azaz IV. László kancelláriai jegyzőjéhez köti. Ezt a kérdést a legjobban Szűcs Jenő foglalta össze, aki megkísérelte a hun–magyar azonosságra utaló korábbi külföldi forrásokat is összefoglalni.⁶⁹ Szerinte azonban a hun–magyar azonosság valójában fikció, amelyet Kézai terjesztett el, s végeredményben ebből a tételből vezethető le a magyar nacionalizmus. Mindannyian tudjuk, hogy a magyarok hun–szittya származása napjainkig élő, a nemzeti érzékenységre kiható elmélet, amiben a nagyközönség és a tudomány álláspontja élesen szemben áll egymással. Nem véletlen, hogy Szűcsöt élesen támadták. Sebestyén László újságíró könyvet írt Kézai Simon védelmében, amelyben ha vannak is elgondolkoztató megjegyzések, inkább politikai vitairat jellegű.⁷⁰ Jellemző, hogy még Veres Péter, aki ismerte a tudomány ellentétes nézeteit, is hajlott a hun–magyar azonosság elfogadására: „Ezer éven át minden valamirevaló magyar, Anonymustól, Kézai Simontól kezdve Arany Jánosig, sőt tovább

⁶² *Gerics József*: Adalékok a Kézai krónika problémáinak megoldásához. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae. Sectio Historica*. Tom. I. (1957) 109.

⁶³ Tripartitum 291.

⁶⁴ Thuróczy 34.

⁶⁵ *Enchiridion* 320.

⁶⁶ *Gerics J.*: Adalékok a Kézai krónika i. m. 112.

⁶⁷ *iugo perpetue servitutis et rusticitatis subiecti reatus ipsorum penam lugeant sine fine* — *Monumenta rusticorum in Hungariae rebellium anno MDXIV*. Coll. Antonius Fekete Nagy, edd. Victor Kenéz et Ladislaus Solymosi atque in volumen redigit Geisa Érszegi. (Publicationes Archivi Nationalis Hungarici II. 12.) Bp. 1979. 260., 270–271. (az idézett szövegrész: 271.); *iugo perpetue servitutis et rusticitatis subiecti, reatus ipsorum poenam luant sine fine* — *Enchiridion*.

⁶⁸ Tripartitum 514. (Partis III. Tit. 25.)

⁶⁹ *Szűcs Jenő*: Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Simon Gesta Hungarorumában. *Századok* 107. (1973) 569–643., 823–878., rövidített új kiadását I. *Uő*: Nemzet és történelem. Tanulmányok. Bp. 1974. 413–555.

⁷⁰ *Sebestyén László*: Kézai Simon védelmében. *Őstörténeti tanulmányok*. Bp. 2000.² 11–206.

Ady Endréig ezzel táplálta-lelkesítette (ezzel is...) önmagát és a többieket, akkor hát ha nem magát a tényt, amelyről nincs hiteles bizonyítékunk, de ezt a hatást kell tekintetbe venni és tiszteletben tartani. (Mennyi Attilát, Csabát, Ildikót kereszteltek csak az utóbbi évtizedekben!) A szellem, az irodalom, íme, történelmi realitás, teremtő és megtartó erő! Lelkeket formál és tetterre buzdít...(No, erre a történész és a politikus csak mosolyog, vagy legyint. Tegye, ha jól esik neki!)⁷¹

Mindezt figyelembe véve elvesztegetett idő lenne a hun-szittyá elmélet valóságtartalmáról vitatkozni, az ezt hirdetőket úgy sem lehetne egy esetleges ellenvéleménnyel meggyőzni. Számunkra nem is ez a lényeg, hanem annak bizonyítása, hogy a középkor végén ez volt a köztudat, amellyel akár az ország védelmére is mozgósítani lehetett a nemességet. A legjobb példa a nem sokkal Mohács után író Csáti Demeter ferences barát híres Pannonia megvétele című művének kezdő versszaka:

Emlékezzenek régiekrel,
Az Szkythiából kijüttekrel,
Magyaroknak eleikrel
És azoknak vitézségekrel.⁷²

Több dologról van ugyanis szó. A késő középkori hagyomány magyar őshazának a szittyák földjét tartotta. Onnan jöttek ki először a magyarokkal azonosított hunok is. Ebből logikusan következik, hogy a hunok és magyarok szittyák is. A hazai olvasni tudó réteg ezt evidenciának fogta fel, mint ahogy külföldön is azonosították a magyarokat a hunokkal. Így lett még a Zsigmond királyról író Eberhard Windecke szerint is Attila a magyarok első királya. Elsősorban a királyi kancellária és kúria jogtudó értelmisége képviselte ezt az álláspontot. Nem véletlen, hogy Thuróczy is ítélmester volt, akár későbbi utóda, Werbőczy. Fel-tűnő viszont, hogy a koldulórendek többnyire nem is nemesi eredetű tagjai, mint például Laskai Osvát, vagy Csáti ugyanezt vallották.⁷³ Laskai elfogadta ezt a tanítást, ugyanakkor éles szavakkal támadta az urakat.⁷⁴

A külföldi és a hazai humanisták is előszeretettel alkalmazták a magyarokra a szittyá és hun jelzőt, és kötötték össze a három népet. Jellemző, hogy az olasz Bonfini szerint Mátyást 1464. évi székesfehérvári koronázása alkalmával a felkiáltások között a „második Nagy Sándor”, a „második Caesar” mellett többek közt „szittyá Mars”-nak nevezték.⁷⁵ Ezzel kapcsolatban azonban egy

⁷¹ Veres Péter: Bölcs és balgatatag őseink. Bp. 1968.² 59.

⁷² Varjas Béla: A magyar reneszánsz irodalom társadalmi gyökerei. Bp. 1982. 205. — Csátira I. Horváth János: A reformáció jegyében. A Mohács utáni félszázad magyar irodalomtörténete. Bp. 1957.² 180–183.

⁷³ Vö. Deér József: Királyság és nemzet I. (Tanulmányok 1930–1947) Máriabesnyő-Gödöllő 2005. (Historia Incongnita I/13.) 223–229.

⁷⁴ Szűcs J.: Nemzet és történelem i. m. 570–581.

⁷⁵ Antonius de Bonfinis: Rerum Ungaricarum Decades. Edd. I. Fögel, B. Iványi, L. Juhász. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Saec. XV.) Tom. IV/1. Bp. 1941. 1. (Decas IV. Liber I. 5.)

furcsa mellékvonala is lett a szittyá tételnek. Vitéz János egyik beszédében a török elleni harcra buzdítva említi, hogy a törökök a szittyáktól (*ex Schytis*) először Ázsiába költöztek, majd Európába kerültek.⁷⁶ Ez talán Szkitia területének többféle középkori értelmezéséből eredhet,⁷⁷ bár nem zárható ki valamiféle török rokonságtudat sem. Attila nagy hatása különösen Mátyással kapcsolatban közismert, erre nem térek ki.⁷⁸ Tubero leírása szerint Székely Dózsa György a felkelt parasztok előtti beszédében utalt arra, hogy a hunokat Európa meghódítója, Attila, nem azért vezette ide, hogy másoknak nemességet szerezzen. Ez épp úgy lehet a dalmát humanista tudós kitalálása, mint az országban elterjedt köztudatra tekintettel valószínűsítő hangoztatott érv.⁷⁹ Megjegyzem, hogy még az erdélyi fejedelem Báthoryak korában is élt az Attila-kultusz.⁸⁰

Werbőczy az 1505. évi végzésben sikeresen kapcsolta össze a szittyá erkölcsök és dicsőség országosan elterjedt tudatát az ugyancsak élő hazai idegengyűlölettel,⁸¹ a „kereszténység védőbástyája” kifejezésben rejlő küldetésstudattal,⁸² hogy megakadályozza Miksa trónutódlását és a trónra segítse Szapolyai Jánost. Nem lehetetlen, hogy a szöveg kompromisszum eredménye, ugyanis kimaradt belőle a megszavazott törvény azon cikkelye, amely előnyt biztosít Ulászló leánya esetleges magyar származású férjének, márpedig a legjobban ez támogathatta volna Szapolyai trónigényét a házasság létrejötte esetén. Mindennek elfogadását pedig, amint arra rámutattam, a kölni birodalmi gyűlés határozata tette lehetővé.

Az ügy folytatása szinte tragikomédiába illő. A következő év elején valóban kitört a háború Magyarország és a Birodalom közt. A magyar főkapitányok Szapolyai János és Somi Józsa lettek. Közben Ulászló és Miksa tovább tárgyaltak a két család közti házassági tervről, míg végre megszületett a későbbi II. Lajos, így az egész háború értelmetlenné vált, és félbe szakadt.⁸³

THE DIET OF RÁKOS IN 1505 AND „SZITTYA” (SCYTHIAN) IDEOLOGY

by András Kubinyi
(Summary)

Hungarian historiography has traditionally regarded the so-called decision of Rákos (1505) as the fullest political manifestation of the medieval Hungarian estates and the Magna Charta of noble nationalism. The charter was issued on 13 October 1505, during the diet which was held on the field of Rákos, near Pest, by the prelates, barons and noble envoys of the kingdom. It declared that no foreign king will be elected in the future. Those present swore an oath to respect the decision. The text is a good illustration of two fundamental concepts of medieval Hungarian political ideology: of

⁷⁶ *Iohannes Vitéz de Zredna: Opera quae supersunt.* Ed. Iván Boronkai. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Ser. Nova Tom. III.) Bp. 1980. 259.

⁷⁷ *Deér J.:* Királyság i. m. 5–23.

⁷⁸ Vö. pl. *Kardos Tibor:* A magyarországi humanizmus kora. Bp. 1955. 174–181.

⁷⁹ *Ludovicus Tubero:* Kortörténeti feljegyzések (Magyarország). Közreadja Blazovich László, Sz. Galántai Erzsébet. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4.) Szeged 1994. 272.

⁸⁰ *Ács Pál:* Attila-kultusz a Báthory-korban. In: Neolatin irodalom Európában és Magyarországon. Szerk. Jankovits László, Kecskeméti Gábor. Pécs 1996. 113–119.

⁸¹ *Deér J.:* Királyság i. m. 230–232.

⁸² Uo. 237–240.

⁸³ *Fraknoi V.:* A magyar királyválasztások i. m. 132–135.

Hungary as the bulwark of Christianity, and of the Schyitian origin of the Hungarians. Yet the decision itself is not identical to the law that was edicted by the diet and sanctioned by the king. The text of the latter has not survived in the original form, but its content can be reconstructed. It did contain the demand to elect a national king, which is explained by the serious illness of the king. Wladislaw II then only had a daughter, and there seemed to be no hope of further offspring. In terms of the peace of Pozsony (1491) the throne would then be inherited by the Habsburgs. The greatest landowner of the kingdom, János Szapolyai, wanted to be king himself, and therefore considered marrying the king's daughter, thereby thwarting the aspirations of Maximilian of Habsburg. The latter, however, was ready to secure his rights by the force of arms, and talked the diet of Worms in 1505 into setting up an army of 1000 cavalry and 4000 foot in order to occupy Hungary. This menace, however, united the Hungarian political community around the notion of a national king. The decision and its ideological apparatus, before all the Schyitian, that is, Hunnish, origin of the Hungarians was the work of the great lawyer, István Werbőczy. The aim of the text was merely to prompt resistance, and its later importance was due to the double election of 1526. The Austro-Hungarian war did break out in 1506, but was soon ended by the birth of a son to Wladislaw during the summer of that year.